

„... A »PILLANATNYI ZÁR« LECSATTAN”

Vojnich Oszkár írásai és amatőr fényképei Herczeg Ferenc lapjában
(1898–1914)

DEDE FRANCISKA

ABSTRACT

in addition to his nine independent and one translated volume, the world traveler and hunting writer, Oszkár Vojnich, a landowner from Bácska, also published several articles in various magazines, including Uj Idők (New Times), a popular literary magazine edited by Ferenc Herczeg, also from Délvidék („southern land” or Vojvodina). In addition to the writings of Vojnich about his various travels, a few amateur photographs also appeared in the weekly’s columns. The study briefly presents the life of Oszkár Vojnich, his relationship with Ferenc Herczeg, and his writings and photographs published in Uj Idők.

Kulcsszavak: Vojnich Oszkár, Herczeg Ferenc, Uj Idők, világutazó, vadászíró

„Vojnich Oszkár egyike volt a legértékesebb embereknek, akikkel földi életünkben találkozhattunk. A sors megadott neki mindent, ami egy emberi életet fényessé és élvezetessé tehet: adott neki előkelő nevet, nagy gazdagságot, férfiasan szép külsőt, megkapóan rokonszenves modort, testi ügyességeket és lelki kiválóságokat. A veleszületett nagy lelki tisztasága, nemes érzékenysége, jellemének bizonyos altruista vonásai és melanchóliája tartózkodóvá és magába vonulttá tették. Kerülte a nyilvános szereplést, némileg a társas élet zavaros lármáját is, egészen a lelki kultúrájának élt, lovag volt a szó legnemesebb és legönztelenebb értelmében [...]

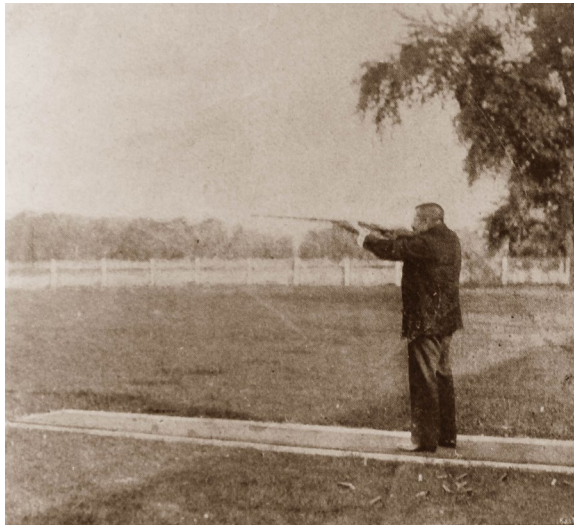
1. kép: Vojnich Oszkár legutolsó arcképe, melyet halála előtt pár nappal levelezőlapon küldött Bársony Istvánnak (forrás: *Uj Idők*, 1914. május 31. 603.)*

Természetimádása és a fizikai veszedelmekben való férfias gyönyörködése nagy utazót és nagy vadászt csinált belőle. A szenvedélye pedig íróvá és költővé avatta. Első ilyenféle dolgozata, amelyben egy bálnavadászatot írt le, az *Uj Idők*ben jelent meg” – emlékezett barátjára annak halálakor az említett folyóirat szerkesztője, Herczeg Ferenc.¹ De vajon ki volt Vojnich Oszkár?

NÉHÁNY SZÓ A VILÁGUTAZÓ VADÁSZÍRÓRÓL

A délvidéki birtokos családból származó utazóról (akinek neve hol Vojnich, hol Vojnits alakban szerepel) több kiadvány is napvilágot látott, az életéről mégis kevés adat áll rendelkezésre. Családja a 18. században szerzett nemességet, és számos tagja töltött be meghatározó szerepet a helyi, a vármegyei és az országos közéletben.² Ő maga 1864-ben született és ötvenedik születésnapján önkezével vetett véget az életének.³ *Pedigrem* című vázlatos életrajzát halála után a végrendeletéhez csatolva találták. Ebből megtudható, hogy Szabadkán született, római katolikus volt, gimnáziumi tanulmányait magántanulóként kezdte, később a budapesti piaristáknál, majd a reformátusoknál végezte, végül Szabadkán tette le az érettségét. Felsőfokú képesítéséről csak annyit írt, hogy egyetemet végzett. „A szabadkai ügyvédi kamaránál be voltam jegyezve 1893-ban Szabadkán, a városnál szolgáltam mint tiszteletbeli aljegyző, de csak pár hétig. [...] 1897 február óta a földmivelési miniszteriumban mint tiszteletbeli hivatalnok.”⁴ A korabeli sajtóban az évek során

egyre többször találkozhattak a nevével az olvasók. A lapok beszámoltak róla, hogy minisztériumi tiszteletbeli fogalmazó, majd segédtitkár lett,⁵ és többször említették a nevét különböző jótekonysági rendezvények, gyűjtések⁶ vagy társasági és sportesemények, mint például hazai és külföldi lövészversenyek kapcsán is. Szenvedélyes galamblövő volt, olyannyira, hogy nemcsak rendszeresen nyert díjakat különböző versenyeken, hanem, amint erről a *Fővárosi Lapok* 1895 januárjában hírt adott, Szabadkán ő honosította meg ezt a sportot.⁷

2. kép: Galamblövészet a Margitszigeten. Vojnits [!] Oszkár, a második díj nyertese.
Az *Uj Idők* fényképe (forrás: *Uj Idők*, 1906. május 20. 499.)

A társasági események között, a különböző vadászatokról szóló beszámolók mellett neve a századelőn szerepel például a Nemzeti Szalon kiállítását meglátogató arisztokraták vagy néhány évvel később a Rothschild Alfonz báró báljára meghívottak között.⁸ A sajtóhírekből az is tudható, hogy több különböző egyesület, így például az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, az Országos Kaszinó, a Hunnia Csónakázó Egyesület, az Országos Magyar Vadászati Védőegylet és a Magyar Földrajzi Társaság tagja is volt. Nevét azonban leginkább vadászszenvedélyének és utazásainak köszönhetően ismerhette meg a nagyközönség. A lapok nemcsak írtak róla, hanem többször közölték úti- és vadászbeszámolóit, nemegyszer saját készítésű fényképeit. Emellett hírt adtak adományozásairól is, hiszen távoli utazásairól rendszeresen küldött és hozott haza közgyűjteményeknek szánt anyagokat: preparált állatokat, trófeákat, geológiai és néprajzi gyűjtéseket. A *Budapesti Közlöny* például rendszeresen beszámolt a különböző múzeumok gyarapodásáról és az adományozókról,

és ezekben a kimutatásokban többször feltűnt Vojnich Oszkár neve is. Ritka ásványokat és kőzeteket ajándékozott a Magyar Királyi Földtani Intézetnek, állatokat a Magyar Nemzeti Múzeum Állattárának, fegyvereket és preparált állatokat a Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeumnak. Néprajzi tárgyakat is hozott haza útjairól. A Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának ajándékozott tárgyak között találni egyebek mellett gyékénypokrócot, legyezőt, ékszereket, bútor- és ruhadarabokat, edényeket és kosarakat, fegyvereket, szobrokat, térképeket. Nem feledkezett meg szűkebb pátriájáról sem. Amint *Az Est* a halálakor beszámolt róla, az afrikai utazása alatt szerzett néprajzi gyűjteményét nem sokkal korábban a szülővárosának ajándékozta.⁹

Utazásait írásban és képekben is megörökítette. Alig húszévesen tett első, Egyiptomba és a Szentföldre vezető útján készített naplóbejegyzései csak halála után jelentek meg,¹⁰ közel egy évtizeddel későbbi észak-amerikai utazásának élményei azonban hazaérkezése után saját kiadásában, nagy alakú, illusztrált kötetként láttak napvilágot. Szerénységét jól mutatja, hogy utazási tárgyú írásait általában 'naplójegyzetek' vagy 'kézirat helyett' alcímmel adta közre. Néhány évvel később Észak-Európa következett az utazások sorában, majd az Orosz Birodalom, Dél-Európa (pontosabban az éppen működésbe lépett Vezúv megtekintése), majd Afrika és a Távolság-Kelet.¹¹ Bár több életrajz született róla, és köteteit is nemegyszer naplószerű feljegyzései alapján írta meg, utazásainak pontos időpontjait és útvonalait nem mindig egyszerű megrajzolni. Összesen – beleszámolva posztumusz megjelent naplójegyzeteit és a vadászok számára összeállított kötetét is¹² – kilenc könyv és egy fordítás jelent meg tőle.¹³

Könyvei megírásakor, összeállításakor nemcsak az vezette, hogy megörökítse a látottakat és saját élményeit, tapasztalatait, hanem az is, hogy tanáccsal szolgálhason úgy az utazóknak, mint a vadászoknak. Köteteit többször kezdte statisztikákkal és általánosabb jellegű – általában mások szakmunkáiból vett adatokból összeállított – ismertetéssel, ezeket követte aztán saját tapasztalatainak személyesebb hangvételű lejegyzése.

Leírásai élvezetes beszámolók. Érdekelte a természeti és az épített környezet, foglalkoztatták a különböző népcsoportok és a helyi szokások, éppúgy írt a helyi őslakosokról, mint a gyarmatosokról, a mindennapi életről és kiemelt, ünnepi alkalmakról. Megörökített helyszíneket, eseményeket, találkozásokat, és természetesen számos vadászélményét is papírra vetette.

A különböző orgánumok rendszeresen hírt adtak utazásairól, vadászatairól, illetve közölték cikkeiket, fényképeit, bemutatták megjelent könyveit. Írásai nemegyszer (olykor módosításokkal) több lapban és/vagy kötetiben is napvilágot láttak, csakúgy, mint fényképeinek egy része is. Arra is van példa, hogy felvételei mások szövegeinek illusztrációiként jelentek meg.¹⁴ Írásait időnként maga küldte

el a lapoknak, máskor megjelent köteteiből válogatott a szerkesztőség, és arra is van példa, hogy munkatársként hirdették a nevét egy meginduló lapban.¹⁵

Írtak róla és könyveiről, és/vagy közzétették cikkeit, fényképeit (a teljesség igénye nélkül említve) folyóiratokban, mint a hosszú életű és hatalmas népszerűsége szert tévő *Vasárnapi Ujság* és a rövid életű, kevésbé ismert *Századok Legendái*, napilapokban, mint a *Magyar Ujság*, a *Pesti Hirlap* és a *Pesti Napló*, egyházi és szak(maibb) lapokban, mint a *Katolikus Szemle*, a *Földrajzi Közlemények*, a *Néprajzi Értesítő*, a *Nimród* és a *Vadász-Lap*. Jelen tanulmány szempontjából pedig külön említendő a *Budapesti Hirlap*, *Az Ujság*, a *Magyar Figyelő* és mindenekelőtt az *Uj Idők*. Előbbi kettőnek Herczeg Ferenc (belső) munkatársa, utóbbi kettőnek pedig szerkesztője volt.

VOJNICH OSZKÁR ÉS HERCZEG FERENC

Az *Uj Idők* szépirodalmi, művészeti és társadalmi képes hetilap 1894 decemberétől indult útjára a Singer és Wolfner kiadásában és Herczeg Ferenc (1863–1954) szerkesztésében.¹⁶ A verseci író egy évvel volt idősebb Vojnich Oszkárnál, és folyóirata indulásakor már jól ismerték a nevét. Szülővárosuk nem esik messze egymástól, de arra nézve, hogy a két férfi hol és mikor ismerkedett meg, – egyelőre – nem találtam pontos adatot. Az azonban, hogy barátság alakult ki közöttük, több forrásból is tudható, és az *Uj Idők*ben megjelent első cikkében Vojnich már barátjaként említi a szerkesztőt.

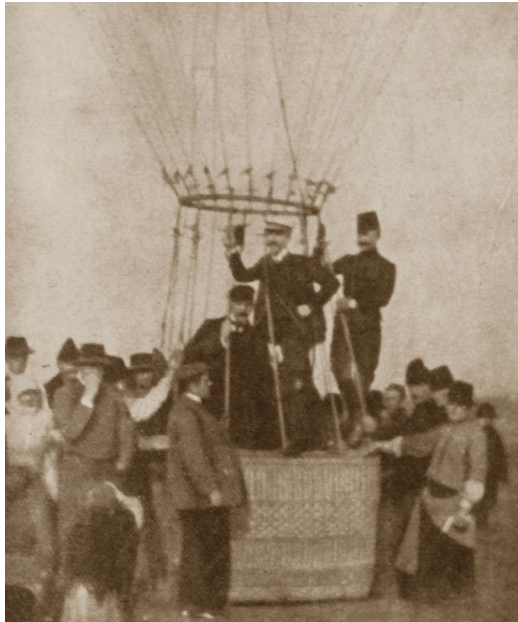
A korabeli sajtótudósítások tanúsága szerint több egyesületben tagok voltak mindketten, így a Nemzeti Kaszinóban vagy a Hunnia Evezős Egyletben, és több társasági esemény, adománygyűjtő kezdeményezés résztvevői között is szerepelt mindkettőjük neve: például az *Ocskay brigadéros* sikere okán rendezett díszlakomán a múlt század elején vagy egy évvel később, a Lenau szobrára gyűjtött felajánlások kapcsán.¹⁷

1903-ban nagy érdeklődést váltott ki a Turul léghajó többszöri felszállása, amelyek közül az egyikben mind Herczeg, mind Vojnich részt vett. A lapok hosszabb-rövidebb beszámolókat tettek közzé az utazásról. Az *Uj Idők* híradását maga a levegőbe emelkedő szerkesztő vetette papírra. „A *Turul* utasai voltak: Kral [Sándor tüzér] főhadnagy, az ismert légi sportember, továbbá Vojnich Oszkár dr., aki már előbb is járt a felhők birodalmában és végül egy sült laikus, e sorok írója.”¹⁸ (Az utazásról Herczeg három és fél évtizeddel később megjelent visszaemlékezéseiben is olvashatott a közönség.)¹⁹

Szintén rengeteg lapban írtak egy másik, mindkettőjüket érintő, bár egészen más jellegű eseményről. 1905 októberében Herczeg Ferencnek lovagias ügye támadt ifj. Madarász József országgyűlési képviselővel, aki nem fogadta el az író kéznnyújtását. A különböző lapok némiképp eltérő módon írták meg a sértés, illetve a párbaj

3. kép: Herczeg Ferenc országgyűlési képviselő korában
(forrás: Uj Idők, 1933. szeptember 24. 407.)

4. kép: Herczeg Ferenc, dr. Vojnich Oszkár és Král főhadnagy a „Turul” léggömbön, amelyen harminc év előtt: 1903. március 5-én légi útra indultak. A léghajót dr. Tolnay Lajos, a Magyar Aëro Klub kapitánya vezette (forrás: Uj Idők, 1933. szeptember 24. 405.)

lefolyását, az azonban kétségtelen, hogy Herczeg két segéde dr. Kosztka Emil ezredorvos és Vojnich Oszkár volt.²⁰

S amint már volt róla szó, több Herczeg Ferenchez köthető lapban, így népszerű hetilapjában is rendszeresen írtak a világutazóról, bemutatták könyveit, és közölték írásait, fényképeit.

VOJNICH OSZKÁR-CIKKEK AZ *Uj Idők*BEN

Amint a barátját búcsúztató emlékezésében hivatkozott is rá a szerkesztő, az *Uj Idők*ben először 1898-ban közöltek cikket a világutazótól, attól kezdve azonban, a haláláig több-kevesebb rendszerességgel tették közzé írásait, adtak hírt megjelenő köteteiről, amelyekből nemegyszer szemelvényeket és képeket is megjelentettek.²¹ Volt, hogy maga a szerkesztő méltatta az adott kiadványt,²² máskor név nélkül jelent meg néhány ismertető – és dicsérő – szó, és olykor a hirdetések között is megtalálhatók a könyvajánlások.

Egy-egy úti élmény leírása az eseményhez közeli időpontban jelent meg a lapban, máskor azonban a szerző hazatérése után adtak közre beszámolót az utazásról. Arra a kérdésre, hogy vajon mennyire aktuális az adott cikk, azaz mikor keletkez(het)ett, némelykor maguk az írások, máskor egyéb források adnak választ. A szakirodalom szerint például Vojnich Oszkár öccse és nagybátyja a levélben kapott naplójegyzeteket olykor elküldte különböző lapoknak, amelyek megjelentették,²³ az *Uj Idők* esetében pedig konkrétan tudható, hogy az első szövegeket maga a szerző küldte el a szerkesztőnek, rábízva a közlendő rész(ek) kiválasztását. „Vojnich Oszkár dr., az ismert sportsman, ki jelenleg Spitzbergában időz bálnavadászaton, szemtanuja volt, mikor Nansen hajója, a *Fram* elindult második kutató útjára. Vojnich úr szíves volt ezt az érdekes jelenetet leírni az *Uj Idők* számára és bírjuk azonfelül ígéretét, hogy spitzbergai vadászélményeiről is tudósítani fog minket írásban és képben. Első két levelét mai számunkban közöljük” – írta a szerkesztő(ség) a világutazó első megjelenő közleménye elé. Ugyanitt olvasható az első levél végén, a szerző tollából az alábbi bekezdés: „Az én kedves Herczeg Ferenc barátomat pedig, aki a naplomat talán szintén néha elolvassa, ezennel fölhatalmazom, hogy az itt elmondottakból az *Uj Idők*ben közzétegyen annyit, amennyit arra érdemesnek tart. Néhány sajátkezűleg fölvetett fényképet is mellékelek számára, amelyek azonban a rossz világítás miatt – sajnos – homályosak.”²⁴

Vojnich lapokban megjelent szövegei és fényképei nemegyszer a köteteiben is megtalálhatók (a képek esetében előfordul, hogy eltérő címen szerepelnek a két helyen). A lap kiadójánál, Singer és Wolfnernél látott napvilágot *A Spitzbergáig* című kötet. Az *Uj Idők*ben közzétett fényképek néhány kivétellel a könyvben is szerepelnek, míg az 1906-ban a Pallasnál megjelent *A Vesuvionba* pár kivételtől

eltekinve eltérő képeket válogattak, mint a lapban megjelentek. Amikor készülő vagy már megjelent kötetből közöltek szemelvényeket, akkor egy kötetből akár többször is közöltek részleteket és képeket, mint Kelet-Indiáról szóló művéből 1913-ban: első alkalommal rövid megjegyzésben jelezték, hogy a szerző nyomdában lévő könyvéből, másodszer pedig, hogy a frissen megjelent kötetéből való a részlet. Harmadszor egy rövid, méltató ismertetés után adtak közre újabb szemelvényt.²⁵ Hasonlóan több cikk jelent meg a *British India* című, ugyanabban az évben és szintén a Singer és Wolfner kiadónál napvilágot látott kötetéből, amelyből már az előző év végén, a megjelenés előtt is adtak mutatót,²⁶ a *Hogyan vadászunk veszélyes vadra* címmel a halála évében szintén a Singer és Wolfnernél kiadott könyvéből pedig az ismertetésen túl a halálakor közöltek egy részletet.²⁷

Egy-egy Vojnich-szöveg (egészében vagy részleteiben) nemcsak köteteiben, hanem olykor más lapokban is napvilágot látott. Ilyen például a galamblövészetéről szóló cikke, amely a *Vadász-Lapban* jelent meg 1896-ban. Három évvel később Herczeg Ferenc hetilapja néhány fényképet adott közre egy galamblövéversenyről, és a név nélkül megjelent kísérőszöveg szerzője néhány bekezdés után az alábbi felvezetéssel „adta át a szót” a név szerint nem említett Vojnichnak: „Egy szakember tollából közöljük a következő sorokat a galamblövészetéről, melyek érdekes adatokkal szolgálnak arra nézve, mennyire terjedt már el nálunk a galamblövészet”. Az ezt követő két bekezdés némi apróbb eltéréssel megegyezik a *Vadász-Lapban* megjelent szöveg bevezetésével, a cikk vége azonban teljesen más: míg az Országos Magyar Vadászati Védegyelet hivatalos közlönyének írása szakmai jellegű szöveg, és a galamblövészet elsajátításához nyújt gyakorlati tanácsokat, addig az *Uj Idők* a balatonfüredi versenyről számolt be.²⁸ A cikkhez tartozó fotókat Vojnich Oszkár készítette, és a lapban jó néhány oldallal a szöveg előtt kaptak helyet.

Összességében tekintve az *Uj Időkben* közzétett Vojnich-szövegeket, a legtöbb esetben hosszabb, illusztrált írásokat közöltek tőle, ahol a kép és szöveg szoros kapcsolatban áll, és ez a szerkesztésben, tördelésben is látszik, amennyiben a képek legtöbbször szövegközi felvételekként jelennek meg. Néhány esetben azonban – amint a galamblövészetéről szóló írásnál is látható – kép és szöveg távolabb került egymástól, sőt ezekben az esetekben a szöveget nem is feltétlenül a képek készítője írta. Két további példa hozható erre: az egyik egy balatoni jachtversenyről, a másik egy bácskai agarászatról szól. A képeket (feltételezhetően) mindkét esetben Vojnich Oszkár készítette, a rövid magyarázó szövegeket azonban nem ő jegyzi.²⁹ Mindhárom eseményről (galamblövészet, jachtverseny és agarászat) több felvételt közölt a hetilap, amelyeket teljes egészében vagy részben egy oldalra szerkesztve és a magyarázó szövegtől némiképp távolabb tördelve jelentettek meg (oldalanként akár hat-nyolc képpel). Az évek során arra is találni példát, hogy mindössze képaláírással ellátva közölték néhány felvételt,³⁰ ezek a példák azonban kivételek,

hiszen Vojnich Oszkár legtöbb közleménye (saját) fényképekkel illusztrált, hosszabb úti vagy vadász beszámoló volt. Bár a lap amatőr felvételeknél általában közölte a fényképész nevét, néhány esetben a szerzőség kérdése nem dönthető el egyértelműen. Ilyenkor, esetenként a kötetek nyújthatnak segítséget egy-egy kép eredetének meghatározásához. A *kelet-indiai szigetcsoporton* címmel megjelent könyvből tudható például, hogy a *Jávai főúri menyasszony és vőlegény a dzsoksakartai [!] szultanátusban* című felvétel „vett kép”.³¹ Ez a fotográfia az *Uj Idők*ben forrásmegjelölés nélkül jelent meg. Az ugyanitt közölt két másik fénykép a kötetben is megjegyzés nélkül szerepel, így feltételezhető, hogy azok a szerző saját felvételei.

Bár, mint látható, néhány hazai témájú szöveg és/vagy felvétel is megjelent Vojnich Oszkártól, a legtöbb közleménye távoli vidékekre viszi az olvasóit. Igaz, hogy az *Uj Idők* hangsúlyosan magyar szellemiségű folyóiratnak vallotta magát (és ez tükröződött szépirodalmi kínálatában is), de rendszeresen jelentetett meg különböző útirajzokat, utazási élménybeszámolókat is távoli tájakról – nagyrészt magyar szerzők tollából. 1903-ban sorozat is indult *Séták a nagyvilágban* címmel.³² Vojnich Oszkár írásai részben rovaton kívül jelentek meg, máskor azonban a sorozat részeként láttak napvilágot. Összesen (a galamblovészetről szóló, név nélkül közölt szövegrészlettel együtt) mintegy tizenöt írást közöltek tőle (néhányat több részletben). A legtöbbjük kötetben, olykor más lapokban is megjelent.

De vajon mi minden szerepelt a világutazó vadász távol(abb)i tájakat bemutató írásaiban?

TARTALOM ÉS FORMA

„Az utolsó néhány esztendő irodalmában fölöttébb fontos hely jutott az útirajzoknak, útleírásoknak. Mintha ez a század az utazások korát jelentené, az északi pólustól a déli sarokig a földgömb minden zegét-zugát beutazzák a mai globetrotterek és a fényképezőgép kis fekete kamrája elhozza mindenki számára, széltéből-hosszából az érdekes, egzotikus látnivalókat. A mai útleírásoknál szinte már a szöveggel egyenlő fontosságú a fénykép is, ha nem egyszerű lírai hangulatokat várunk a könyvtől, hanem valahogyan mink is részt óhajtunk venni, mint csöndes útitársak, a nagy utazásokban és látni akarunk mindent, tudni kívánunk mindenről, ami érdemes arra, hogy foglalkozzunk vele. Mink az utazásnak csak kellemességeiben részesülünk és fáradság nélkül utazzuk be akár az egész földgömböt az ilyen könyvek révén. És utazni mindenki szeret” – vezette be Vojnich Oszkár akkor megjelent kelet-indiai kötetének mutatványul közölt részleteit az *Uj Idők* szerkesztőse.³³ Az idézet rávilágít, hogy miért lehettek népszerűek az útibeszámolók, és (ezzel szoros összefüggésben) miért közöltek hasonló írásokat szívesen a lapok. Érdemes azonban azt a kérdést is feltenni, hogy vajon mi motiválhatta Vojnich Oszkárt, hogy

papírra vesse (és megjelentesse) úti és vadász élményeit. Erre nézve különböző könyveinek bevezetői adhatnak útmutatást, amelyekben hol azzal indokolja élményeinek lejegyzését, hogy hiányzó útleírásokat pótol, hol gyakorlati tanácsokkal kívánja szolgálni az utazókat, hol útmutatást kíván adni a (kezdő) vadászoknak. Erről barátjának írt egyik levele is tanúskodik: „Engedd meg, hogy addig is amíg dedikálom a könyvet, tisztelem és barátságom jeléül felajánlhassak neked egy tiszteletpéldányt. Ezzel a könyvvel célt szolgálok: a fiatal vadászainkat akarom irányítani, hogy az igaz vadász nem tömeggyilkos, hanem megfigyelő, aki csak akkor emeli a fegyverét a nemes nagy vadra, ha érdemes troféára tehet szert stb. Ez a kis könyv adathalmaz és hasznát veheti nem csak vadász, de a zoologus is. Ha sikerül a mostani vadászkirándulásom, sok szép fényképpel érkezem haza. Majd annak idején bemutatom azokat.”³⁴

A szerzőt – és ez nemcsak könyveiből, hanem az *Uj Idők*ben megjelent cikkeiből is látható – minden érdekli, legyen szó természeti tájról vagy épített környezetről, helyi lakosokról vagy utazókról, a mindennapi életről vagy ünnepi alkalmakról, öltözetről, étkezésről vagy különböző szokásokról. A lap közönsége olvashatott tőle norvég tőkehaltelepről, pompeji utcáról, nilusi turistahajóról, holland gyarmati katonákról, szumátrai rizsteraszokról és a szingapúri növényteni kert kaucsukfáiról is.

5. kép: Szudáni asszony és leánya. Vojnich Oszkár amatőr-fényképe
(Forrás: *Uj Idők*, 1909. június 20. 615.)

Bár Vojnich nem tartotta magát tudósnak, néhány témában igen járatos volt és a hozzáértése át is üt a szövegeken. „A *Bell Sund* egyik völgyében a víz lehordta

köszönet és vastartalmu követ találtam. Érdekesebb ennél az, hogy ugyanott egy nagy kavicsról három megfagyott legyet szedtem le és hogy *Alexis Korotneff* [!] orosz zoológus a jelenlétemben, az *Advent* öböl területen, a *tundriban* kis apró fekete pókokat és szőrtelen kis fehér hernyókat talált. Eddig úgy tudom, hogy az apró kis mákszemnyi piros *pókon* kívül [e]gyéb rovar nem ösmernek a *Spitzbergen* szigeteken.³⁵ Különösen vonzódott a vulkánokhoz (többször írt is róluk), ismerte a kőzeteket, a növény- és állatvilágot. Jellemző rá, hogy felkészült azon vidékekből, ahová utazott. Ismerte a vonatkozó szakmunkákat (könyveiben nemegyszer idézett is belőlük), tudta, hogy egyes területekről születtek-e már útikönyvek. Komoly vadászként tökéletesen ismerte a fegyvereket, és vadászélményei leírásából nemcsak azt tudhatja meg az olvasó, hogy milyen vadra milyen fegyverrel érdemes lőni, hanem a vadászat etikájáról is olvashat. *Vojnich* nemcsak ismerte, hanem tisztelte is az állatokat, a természetet. Éppúgy elítélte a vaktában lövöldözőket, mint a fészük mellett magukat biztonságban érző madarakat lepuskázókat: „Azt, hogy egy szenvedélyes lövő a madárhegyről gyorsan huzódó madarakra puskáz, értem, kitünő alkalom ez az ügyesség fejlesztésére, de azt a turistát, aki a fészke körül magát otthonosan érző szerencsétlen madársorok közé lő, el nem bocsájtanám *Spitzbergen*-ről, amíg alapos leckét nem kapott.”³⁶

Néhány kérdés különösen érdekelte. A magyarok esetleges rokonsága a mangarokkal olyannyira vonzotta, hogy a *Herczeg Ferenc*nek írt egyik, kéziratban fennmaradt és a nemzeti könyvtárban őrzött levelében is foglalkozott a kérdéssel: „Tehát addig is, amíg érdemes magyar urakat tudunk oda kinevelni hogy a mangar kérdést kutathassák, jó lenne Anglia érdeklődését a mangar kérdés fele terelni. Az indiai magas állású hivatalnokok között mindíg akadt olyan, aki jó modorával, úri felléptével megtudta szerezni az érdeemes rádzsákat és a segélyökkel igen érdekes kérdéseket oldott meg. A mangar kérdés megoldásához is ők készíthetnék el legjobban az utat és ha egyszer tudjuk a forrásokat, a könyvmolyok elvégzik a többbit.”³⁷ A témáról az *Uj Idők*ben is megjelent cikke, amelyet (majdnem teljes egészében és hivatkozással együtt) beemelt a *Brit Indiáról* írt könyvébe is, és amelyben a téma több neves ismerőjét is megemlíti, köztük *Eden Vansittart* alezredest is, akinek a művéből később magyar nyelvre fordított.³⁸

6. kép: Séták a nagyvilágban. Rendőrök Darjilingben [!]. A bal oldali rendőr a mangar népfajhoz tartozik. Vojnich Oszkár fényképe (forrás: *Uj Idők*, 1912. július 28. 118.)

Utazásai során mindig érdeklődéssel fordult az ott lakó emberek felé. Érdekelte a megjelenésük, a külsejük (nemegyszer beleértve az antropológiai jellegzetességeket is), az öltözetük, a viselkedésük, a szokásaik, hagyományaik, mindennapi életük. Mivel számos olyan országban járt, amely valamelyik gyarmatbirodalomhoz tartozott, olykor a gyarmatosok életmódjáról is írt, és nemegyszer érdekes találkozásokat is megörökített írásban és/vagy képen. Rögtön az első, *Uj Idők*ben megjelent írása is ide tartozik, hiszen Nansen második északi-sarki expedíciója előtt a felfedező Fram nevű hajójára látogathatott el, de említhető néhány fényképe 1910-ból is, amelyet az Afrikában vadászó Theodore Roosevelt és fia úti társaságáról készített.

Bár a szerzőt érte olyan kritika, amely helyenként kissé száraznak ítélte a stílusát³⁹ – és ez a köteteinek mások művei alapján összeállított leírásaira, statisztikai adatokkal kiegészített részeire talán igaznak is tűnhet –, az *Uj Idők*ben közölt útleírások, vadásztörténetek és köteteiből válogatott szemelvények olvasmányos és érdekes beszámolók. Nemegyszer naplószerű bejegyzéseket tett közzé, amelyek a megörökítésük időpontja miatt nemcsak hitelesek, hanem sokszor személyesek és közvetlen(ebb) hangvételűek. Vojnich nem(csak) a száraz tényeket rögzítette, hanem saját élményeit és érzéseit is megörökítette. Az utazás gyakorlati oldalának, olykor nehézségeinek és kényelmetlenségeinek leírása, apró bosszúságok és örömök lejegyzése (mint például a mostoha időjárás vagy a zajos szállás, a viharos tenger vagy a helyiek segítőkészsége és kedvessége) teszi élővé és érdekessé az írásait.

7. kép: Roosevelték Afrikában. Vojnich Oszkár magyar sportsman Gondokoroban találkozott Roosevelt vadásztársaságával, s ezeket a fényképeket készítette róluk [első kép] (forrás: Uj Idők, 1910. április 24. 409.)

Saját reflexiói, néhány felidézett párbeszéd pedig személyessé. Olykor megcsillan a humora is.

Leírásai élők, néhány mondattal, olykor csak néhány szóval képes megjeleníteni helyszíneket, felidézni hangulatokat. Az olvasó könnyen odaképzelteti magát egy fjordra, a tundrára, a Nílus hullámaira, egy vulkán lejtőire, az indiai dzsungelbe vagy a viharos tengerre.

Egyiptomi és szudáni utazásáról közzétett háromrészes beszámolójában például röviden leírta a területi és népességi adatokat, azután színesen és az útjukat követve a tájat és annak változásait, az angol gyarmatosítók vasútépítéseit, a helyiek földművelését, a Nílus vízi forgalmát (beleértve a turistahajókat). Megemlítette, hogy találkozott magyarokkal, és megírta tapasztalatait a vadászfegyverekről is.⁴⁰

Írásainak jelentős része foglalkozik vadászélményeivel. Nemcsak a hazai tájakon, hanem utazásai alkalmával is sokszor cserkészett madarakra és nagyvadakra is. Vett részt bálnavadászon, lőtt rénszarvast, fókát, számtalan madarat, krokodilt, oroszlánt, tigrist és orrszarvút, vízilovat és elefántot. Utóbbival kapcsolatban azonban Herczeg Ferenc a visszaemlékezéseiben (talán némi túlzással) így írt: „Nevezetes, hogy elefántra akkor sem lőtt, ha hatósági engedélye volt rá. Egyszer elejtett egy díszpéldányt, de mikor előtte hevert a gigantikus holttest, a vadásznak kétségei támadtak az iránt, szabad-e merő szórakozásból ilyen évszázadra teremtett, hatalmas életet kioltani? Azontúl leginkább csak nagyragadozókra ment.”⁴¹ Ő maga ezt így fogalmazta meg: „Nagy pillanat volt ez, mégis amint az őt állatot előttem láttam a porban heverni, száanalom fogott el, mert olyan könnyű hozzáférközni és egy

golyóval kiontani századokra teremtett életét! [...] Az első elefantomat lőttem, de olyan nagynek tűnt föl előttem a pusztítás, hogy ilyen érzést a legnagyobb tömeglövés után se éreztem soha.”⁴²

8. kép: Elefántbika a terítéken. Lőtte Vojnich Oszkár Észak-Ugandában. Vojnich Oszkár fényképe (forrás: *Uj Idők*, 1914. május 3. 493.)

A KODAK VILÁGA – FÉNYKÉPEK ÉS FÉNYKÉPEZÉS

Életrajzírói szerint Vojnich Oszkárnak három nagy szenvedélye volt: az utazás, a vadászat és az élményei lejegyzése. Utóbbi esetében pontosíthatjuk, hogy tapasztalatait nemcsak írásban örököltette meg, hanem számos fényképfelvételen is. A fotókon természeti képződmények, tájak, épített környezet, helyi emberek szerepelnek, de készített képet a mindennapi élet pillanatairól és különleges alkalmakról, valamint természetesen a vadászatairól is. Az *Uj Idők* olvasói találtak fotográfiákat tőle hazai jachtversenyéről és bácskai agarászatról, spizbergai gleccserekről és elefántúsztatásról, bálnavadászatról és afrikai törzs tagjairól, holland gyarmati katonai őrzéséről és a Vezúv kitöréséről. Olykor nem saját, hanem megvett képet adott közre. Mivel azonban a korabeli gyakorlat szerint a folyóirat nem közölte minden esetben a megjelentetett fényképek készítőjének nevét, olykor nehéz egyértelműen megállapítani az adott fotográfia eredetét.

9. kép: A bálnavadász hajója. Vojnich Oszkár fényképe
(forrás: *Uj Idők*, 1898. október 9. 327.)

Vojnich lelkes fényképész volt, és nemegyszer kitért a cikkeiben egy-egy kép elkészítésére is. „Búcsúznak házigazdánktól, aki ma nagyobb kirándulásra indul. [...] Célba veszem őket fényképezőgéppemmel, a »pillanatnyi zár« lecsattan – ezen aztán nagyot nevetünk, farvel-t [farewell-t, búcsút] kiáltva egymásnak.”⁴³ Másutt is olvasható a cikkeiben is, hogy nemegyszer puska helyett (előtt) a fényképezőgépét vette kézbe, de olykor azt is megírta, hogy milyen felvételt szalasztott el, sőt, azt is, hogy miért nem sikerül(het) a fényképe. „Déltájban, a mint vadászatról hazatértem, vagy ötven keselyűt találtam egy csomóban, a hipo hús maradványon rágódtak. Mindig sajnálom, hogy ezt a csoport madarat le nem fényképeztem, pedig nyugodtan tehettem volna bevártak volna közvetlen közelbe. [...] Március 15-én visszafelé vitorláztam Jebeleinből, 16-án pár vizi lovat követtem csónakon, fényképfölvételeket készítettem róluk, de hol távolabbra állítottam a lencsét, hol közelebbre, a khartoumi fényképész is hozzájárulhatott, hogy egy képem sem vált be. [...] Amint a kamrába tett filmeket fölhasználtam, elővettem a Mausert, hogy meglőjjem a negyedik engedélyezett vizilovamat.”⁴⁴

10. kép: „Embereim megnyitják az elejtett viziló száját”. Vojnich Oszkár amatőr-fényképe
(forrás: *Uj Idők*, 1909. augusztus 1. 96.)

Nem egy alkalommal volt szó arról akár megfogalmazva, akár a sorok között olvasható módon, hogy egy-egy felvétel elkészítése olykor veszélyes is lehetett, mint például az éppen működő Vezúv megörökítése. „Belefényképeztem [a kráterbe], de sajnos, füstnél egyebet meg nem örökíthettem gépem segítségével. S nem is volt idő, hogy kedvezőbb alkalomra várjak, mert vezetőim sürgették, hogy térjünk vissza, nehogy utolérjen egy eltévedő kődarab. [...] Március 17-én és 18-án, verőfényes időben órákon át élvezhettem a Vesuvio hatalmas játékát. A biztos veszedelem körén kívül állottam, körülbelül százhetven-száznyolcvan méternyire magától a krátertől, mégis néhányszor keresztűzbe jutottam. Egy jókora csomó lavát alig négy lépésnyire tőlem dobott a kitörés ereje...”⁴⁵

11. kép: „A füstölgő Vesuvio”. Vojnich Oszkár amatőr-fényképe
(forrás: *Uj Idők*, 1906. április 8. 344.)

A VILÁGUTAZÓ VADÁSZ HALÁLA

1914 májusában megdöbbentő hírt adott közre a sajtó: Vojnich Oszkár Port Saidban önkézével véget vetett az életének. A lapok hosszasan foglalkoztak a halálával részben a körülményekről érkező ellentmondó hírek, részben a vadászíró rokonsága miatt is.⁴⁶ Számptalan hír reppent fel a halálával kapcsolatban, amelyek között szerepelt az is, hogy kémkedés gyanújával letartóztatták (bár ezzel kapcsolatban felvetették, hogy visszaéltek a nevével),⁴⁷ sőt az is, hogy nem ő maga végzett magával. Más lap úgy vélte, hogy a hőségától idegsokkot kapott, ismét mások a malária következményének tartották a tragikus döntést. Több orgánium a rokonainak, ismerőseinek küldött utolsó leveleit (vagy azok részleteit) is közölte, hivatkozta (*Az Est*, *Az Ujság*, *Budapesti Hírlap*, *Magyarország*, *Nimród*, *Pesti Napló*, *Világ*).⁴⁸ Az *Uj Idők* Herczeg Ferenc már említett búcsúzó szavaival és egy tőle közölt vadászleírással emlékezett meg róla. (Természetesen nemcsak folyóiratok és szaklapok, hanem emlékiratok, sőt szépirodalmi művek is megőrkítették az alakját, így Herczeg már említett visszaemlékezéseiben éppúgy szerepel a neve,⁴⁹ mint ahogy feltűnik az alakja Gubányi Károly világutazó egy évvel később kiadott novelláskötete egyik elbeszélésében is, igaz ott név nélkül.⁵⁰ Érdemes Herczeg Ferenc kéziratban maradt és csak az utóbbi időben közölt arcképvázlatát, jellemzését idézni korán elhunyt barátjáról: „Valami tépelődő nyugtalanság hajtotta távoli óceánok és őserdők felé. Lehet, hogy

a trópusi éjszakák csillaghieroglifáit betűzve a saját életrejtélyének megoldását kereste. Időközönként váratlanul megjelent megint közöttünk, új benyomásokkal, ismeretekkel, emlékekkel gazdagon. Magányos bolyongásain csodálatosan megérett, elmélyült, megnemesedett a lelke. Vojnich Oszkár íróvá, költővé, bölcselkedővé lett. Egy-két napig velünk volt, újból összelepedett a régi barátaival, de midőn látszólag a legjobban érezte magát, váratlanul felkelt, nyújtotta kezét, és az ő melankolikus mosolyával mondta: »Holnap utazom – Ausztráliába...«⁵¹

A különböző, olykor a könyvismertetésekben is szereplő jellemzések mintegy összefoglalásának is tekinthető Herczeg Ferenc *Uj Időkben* megjelent búcsúztatásának zárása, amelyben úgy fogalmazott, hogy Vojnich Oszkár halálával „a föld egy előkelő, tiszta, nemes, erős és jó emberrel, egy igazi férfival lett szegényebb”.⁵²

12. kép: Két vadkan egy hajtásban. A háttérben makasszeriek [!] és bugik.
Vojnich Oszkár fényképe
(forrás: *Uj Idők*, 1913. június 29. 13.)

JEGYZETEK

- * Varga Judit a Fotóművészetben Vojnich Oszkáról megjelent cikkéhez csatolta közölte ugyanezt a fotográfiát, az ott szereplő képaláírás szerint azonban a felvétel jóval a vadászutazó halála előtt készült: „Vojnich Oszkár elejtett vadászszákmányával, Brit Kelet-Afrika. 1910”. Varga Judit: Vojnich Oszkár fényképei a századforduló világából. A Spitzbergáktól a kelet-indiai szigetekig. Fotóművészet, 1999/1-2., 87–90., 87. (a továbbiakban Varga 1999.)
- 1 Hg. F. [Herczeg Ferenc]: *Vojnich Oszkár*. In: Uj Idők, 1914. május 31., 603–604., 603. (a továbbiakban Hg. F. 1914.) A szövegeket betűhíven teszem közzé, de az eredeti bekezdéseket nem jelölöm. A fényképek a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban MNMKK OSZK) gyűjteményéből valók.
 - 2 Lásd Lelbach Gyula: *A világtúró földesúr. Vojnits Oszkár élete és vadászkalandjai*. Budapest, 2009. 14. (a továbbiakban: Lelbach 2009.) Lásd még Kalapis Zoltán: *Régi bácskai és bánáti utazók*. Újvidék, 1987.
 - 3 Édesapja id. bajsai Vojnits Sándor (1835–1906) földbirtokos, huszár főhadnagy és versenystálló-tulajdonos, édesanyja bajsai Vojnits Olga (1847–1878) volt. Több helyen olvasható az édesanyja nevéként felsőpulyai Rohonczy Konstancia, ő azonban a sógornője volt, testvérének, Sándornak a felesége. Húga, Margit – Sándor ikertestvére – fiatalon, huszonhárom évesen hunyt el. Lelbach 2009. 12, 13, 61.
 - 4 *Vojnich Oszkár halála és végrendelete. Ötvenedik születésnapján lett öngyilkos*. In: Az Est, 1914. május 22., 2–3., 3. (a továbbiakban: Vojnich Oszkár halála és végrendelete 1914.) Ugyanitt említették, hogy a végrendelete mellett számos, külföldi ismerőseinek megcímzett boríték is volt a halálát tudtul adó értesítéssel, mindössze a helyet és időpontot hagyva üresen, mert ezzel a feladattal sem akarta elhunyta után terhelni a rokonait.
 - 5 Magyar Közlöny, 1897. február 19., [1.]; Magyar Közlöny, 1900. október 27., [1.].
 - 6 Nemcsak az ő, hanem a családja adakozásairól is hírt adtak a lapok. Lásd például *A Vojnich-család a szegényekért*. In: Délmagyarország, 1910. augusztus 3., 8.
 - 7 *Galamblövészet*. In: Fővárosi Lapok, 1895. január 20., 233.
 - 8 Utóbbiakat lásd (*Nemzeti Szalon*.) In: Pesti Hírlap, 1901. november 9., 7. és Rothschild Alfonz báró bálja. *Saját tudósítónktól*. In: Az Ujság, 1907. május 12., 10–11.
 - 9 (*Ajándék a földtani intézetnek*.) In: Budapesti Hírlap, 1908. július 17., 11. és (*Vojnich Oszkár emlékezete*.) In: Budapesti Hírlap, 1914. május 24., 14.; Budapesti Közlöny, 1900. március 28., 7. és 1904. június 19., 7.; Budapesti Közlöny, 1910. január 1., 9. és 1910. január 14., 14.; Budapesti Közlöny, 1909. augusztus 26., 2–3.; valamint Vojnich Oszkár halála és végrendelete 1914. 3. Az adományozásairól lásd még: Székely Tibor: *A világtúró vadász. (Vojnich Oszkár élete és munkássága)*. Szabadka, 1980. In: Életjel Miniaturák 34. 48–58 (a továbbiakban: Székely 1980.); Varga 1999. 90.; Lelbach 2009. 169–178.; Dr. Papp Árpád (szerk.): *Vojnich Oszkár 1864–1914*. Szabadka, 2014, 18–19. és 106–111. (a továbbiakban: Papp 2014.)
 - 10 Vojnits [!] Oszkár: *Afrikai út: 1884: naplójegyzetek*, s.a.r. Szekeres László, Szabadka, 1985.
 - 11 Vojnich Oszkár kötetei: *Budapesttől Sitkáig. Úti leírások*, Budapest, 1894.; *A Spitzbergáig. Úti jegyzetek (Kézirat helyett)*, Budapest, [1898? / 1899?]; *Oroszországban (A 40. és 62-ik szélességi fok között) (Kézirat helyett)*, Budapest, 1904.; *A Vesuvion. Napló-jegyzetek*, Budapest, 1906.; *A Csendes-óceán szigetvilága. Úti jegyzetek*, Budapest, 1908.; *British India. Burma, a Malájai félsziget, és Siam. Uti jegyzetek*, Budapest, 1913.; *A kelet-indiai szigetcsoporton. Uti jegyzetek*, Budapest, 1913. (a továbbiakban: A kelet-indiai szigetcsoporton. 1913.)
 - 12 Vojnich Oszkár: *Hogyan vadászunk veszélyes vadra: idézet híres vadászok könyveiből: vonatkozással csakis Afrikára, British Indiára, Burmára, a Malájai félszigetre, Ceylonra és a hollandus fennhatóság alatt álló kelet-indiai szigetekre*, Budapest, 1914.
 - 13 *Ázsia egy vidékéről származtak-e a Nepálban lakó gurkhák (vagyis a magyarok, gurungok, khasok, limbuk és sunwarok) a hunokkal illetve a magyarokkal? Idézetek Vansittart ezredes „Gurkhas” című művéből*, ford. Vojnich Oszkár, [Budapest], [1913].
 - 14 Lásd például Boleman István: *A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei. [... IV. ...] A balatonparti fürdők és üdülőhelyek leírása*. Budapest, 1900., 23., 28–31. A szöveghez csatolt képek között Vojnich Oszkár

- felvételei is megtalálhatók. Kizárólag Vojnich fotográfiai illusztrálják Halász Gyula *Képek Oceániából* című írását (Földrajzi Közlemények, 1910/5, 197–214.), amelyben a szerző hivatkozik is Vojnich egyik könyvére.
- 15 A *Társaság* címmel indítandó lap munkatársai között szerepeltetik a nevét. Lásd A *társaságból*. In: Budapesti Hírlap, 1914. január 18., 8–9, 8.
- 16 A lap 1949 végéig jelent meg, 1945 végéig Herczeg Ferenc szerkesztette.
- 17 (*Ocskay brigadéros.*). In: Budapesti Hírlap, 1901. február 15., 10.; (*Lenau szobra.*). In: Budapesti Hírlap, 1902. június 15., 8.
- 18 Hg. F. [Herczeg Ferenc]: *Léghajón*. In: Uj Idők, 1903. március 22., 291–294. Az álnév feloldását lásd Gulyás Pál: *Magyar írói álnév lexikon. A magyarországi írók álnevei és egyéb jegyei*, Budapest, 1956, 203. (a továbbiakban Gulyás 1956.)
- 19 *Herczeg Ferenc emlékezései. A gótikus ház*. Budapest, 1939, 162–165. (a továbbiakban: Herczeg 1939.)
- 20 Az afférről beszámolt többek között az *Alkotmány*, a *Független Magyarország*, a *Budapesti Hírlap*, a *Magyarország*, a *Pesti Hírlap*, *Az Újság*, valamint több vidéki lap.
- 21 Az *Uj Idők* illusztrált hetilap volt, és az évek során egyre több fényképet is közölt, nem csak professzionális fényképészektől és fotóművészektől. A múlt századfordulón és a 20. század elején a technikai újításoknak (és ezzel együtt a kamerák egyszerűsödésének és olcsóbbá válásának) köszönhetően egyre szélesebb rétegek számára vált elérhetővé a fényképezés. Az amatőrök és privát fényképezők felvételeit pedig nemegyszer örömmel fogadták a különböző képes újságok, olykor buzdítva is olvasóikat saját felvételeik beküldésére. Az *Uj Idők* a kezdetektől sok amatőr fényképet közölt (maga a szerkesztő is hódolt ennek a szórakozásnak), és *A szerkesztő üzenetei* rovatban rendszeresen felszólították a közönséget felvételeik beküldésére.
- 22 Hg. [Herczeg Ferenc]: *A Csendes Oceán szigetvilága*. In: Uj Idők, 1908. november 22., 471. Az álnév feloldását lásd: Gulyás 1956, 202.
- 23 Székely 1980, 36. és Lebach 2009. 161.
- 24 *A Fram második útrakelése*. Uj Idők, 1898. augusztus 14., 137–138, 137.
- 25 Vojnich Oszkár: *Séták a nagyvilágban. A dzsokcsai szultán hat lányának menyegzője*. In: Uj Idők, 1913. február 9., 175–177.; Uő: *Séták a nagyvilágban. Elefántvadászat holdvilágnál Sumatra szigetén*. In: Uj Idők, 1913. május 25., 565–567.; *A távol Indiákon „A keletindiai szigetcsoporton.” Irta Vojnich Oszkár. Ára 6 korona* [a név nélkül megjelent rövid ismertetés után *Vadászgatás Celebesz szigetén* címmel adtak közre egy részletet]. In: Uj Idők, 1913. június 29., 13–15. (a továbbiakban: A távol Indiákon. A keletindiai szigetcsoporton. 1913.) Végül érdemes még egy cikket említeni, ahol ugyan semmilyen módon nem jelezték, hogy a megjelenő kötetből való, a cikk szövege mégis sok részletében megegyezik a kötet egyes részeivel: Vojnich Oszkár: *Séták a nagyvilágban. Sumatra szigetén*. In: Uj Idők, 1913. április 6., 382, 384.
- 26 Vojnich Oszkár: *Séták a nagyvilágban. Elefántháton tigris után*. In: Uj Idők, 1912. december 15., 630–633. Bár a szövegnél nem jelezték, néhány oldallal később egy rövid megjegyzésben utaltak rá, hogy a szerző készülő könyvének egy részlete, és hogy a megjelenés után visszatérnek még a kötetre (*Elefántháton tigris után*. In: Uj Idők, 1912. december 15., 642.). Ezt a következő év elején meg is tették, és a rövid ismertetés részeként, önálló cím nélkül, egy fejezetet is közöltek a könyvből (*British India. Vojnich Oszkár könyve*. In: Uj Idők, 1913. január 1., 23–24.).
- 27 *Veszedelmes vadászatok* [név nélkül rövid ismertetés a kötetről, utána belőle részlet]. In: Uj Idők, 1914. május 3., 492–494. (a továbbiakban: Veszedelmes vadászatok 1914.), és Vojnich Oszkár: *Első afrikai orrszarvúm*. In: Uj Idők, 1914. május 31., 604–605.
- 28 Vojnich Oszkár: *A galamblövészetéről*. In: Vadász-Lap, 1896. március 15., 108–109.; *A galamblövészetéről*. In: Uj Idők, 1899. augusztus 20., 174. (fényképek: 168.).
- 29 Yacht-verseny. Vojnich Oszkár fényképfelvétele[i]. In: Uj Idők, 1899. szeptember 3., 208. (és név nélkül, de valószínűsíthetően szintén az ő fényképe: 211.), szöveg: *Jacht-verseny*. In: Uj Idők, 1899. szeptember 3., 213.; Bácskai agarászat (a fényképek név nélkül jelentek meg, a cikk szerint „Vojnich Oszkár úr bocsátott[a] a rendelkezésü[...]kre” őket). Szanow: *Bácskai agarászat*. In: Uj Idők, 1900. december 9., 516–517, képek: 509, 511.

- 30 Roosevelték Afrikában [Vojnich Oszkár fényképei]. In: Uj Idők, 1910. április 24., 409. A 413. oldalon lévő felvételnél nem szerepel a fényképész neve, az előző fotográfiákhoz való tematikai kapcsolódás, illetve *Az Ujság* (amely lapnak Herczeg Ferenc is főmunkatársa volt) egyik cikke alapján azonban feltételezhető, hogy ezt is Vojnich készítette. A rövid cikk a vadászíró Herczeg Ferencnek címzett levelét idézi, amelyben a világotutató a volt elnökkel való találkozásáról számol be. *Találkozás Roosevelttel*. In: *Az Ujság*, 1910. március 27., 12.
- 31 A kelet-indiai szigetsoporton. 36.
- 32 Lásd Dede Franciska: *Séták a nagyvilágban. Az Uj Idők illusztrált utazási sorozata*. In: *Történelem és vizualitás. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2022. évi, váci konferenciájának tanulmánykötete*. (Szerk.): Kunt Gergely – Tamás Ágnes, Szeged, Vác, Eger, 2024. 93–107.
- 33 A távol Indiákon. A keletindiai szigetsoporton. 1913. 13.
- 34 Vojnich Oszkár Herczeg Ferencnek, 1914. január, MNMCK OSZK Kézirattár, 1. sz. levél
- 35 Vojnich Oszkár: *A Spitzbergen szigeteken. Vojnich Oszkár úti naplójából*. In: Uj Idők, 1898. november 6., 410–411. és november 13., 433–435, idézett rész: 434.
- 36 Uo., 411.
- 37 Vojnich Oszkár Herczeg Ferencnek, [é. n.] május 7., MNMCK OSZK Kézirattár, 2. sz. levél
- 38 Vojnich Oszkár: *Séták a nagyvilágban A mangar néptörzs Nepálban – Körösi Csoma Sándor sírhelye Darjilingben*. Uj Idők, 1912. július 28., 119–121. A *British India* című kötetben megadják a hivatkozást, de július helyett tévesen június szerepel, illetve hiányzik a folyóiratcikk utolsó bekezdése.
- 39 (*A keletindiai szigetsoporton.*). In: *Pesti Hirlap*, 1913. június 5., 13.
- 40 Vojnich Oszkár: *Egyiptomon át Szudánba*. In: Uj Idők, 1909. június 20. 25. sz. 614–617; június 11. 28. sz. 35–38. és augusztus 1. 31. sz. 95–97. (a továbbiakban: Vojnich 1909.)
- 41 Herczeg 1939. 165. Lásd még: Hg. F. 1914.
- 42 Veszedelmes vadászatok 1914. 494.
- 43 *Bálnavadászaton. Vojnich Oszkár úti naplójából*. In: Uj Idők, 1898. október 9., 325–327, 327.
- 44 Vojnich 1909. 96–97.
- 45 V. [Vojnich Oszkár], *Séták a nagyvilágban. A Vesuvio*. In: Uj Idők, 1906. április 8., 345–346, 346.
- 46 Fivére „báró Vojnicz Sándornak, Tisza miniszterelnök egyik legbensőbb barátjának [...] és unokaöccse báró Vojnicz Istvánnak, a munkapárt alelnökének.” *Legujabb – A „Miskolczi Napló” budapesti tudósítójának telefonjelentései*. In: *Miskolczi Napló*, 1914. május 21., 5–6, 5.
- 47 „Vojnich Sándor azt sem tartotta kizártnak, hogy Port-Saidban egy ál-Vojnich Oszkárt tartóztattak le, aki már több ízben visszaélt az igazi Vojnich névvel és állásával.” *Báró Vojnich Oszkár öngyilkossága Port-Saidban*. In: *Világ*, 1914. május 21., 13. Az utóbbi időben említette vele kapcsolatban egy cikk a kémkedés lehetőségét (Lalia Gábor: *A 'Názsaró túsza*. In: *Bácsország – Vajdasági honismereti szemle*, 2000 Millenniumi szám, 79–83, 79.). Ezt más életrajzok hol cáfolták (Papp 2014, 39–46), hol nem említették (Székely 1980., Lebach 2009.).
- 48 Az említetteken kívül is számos további lap számolt be a haláláról.
- 49 Herczeg 1939. 162–166.
- 50 Gubányi Károly: *A real-gentleman. Emlékezés egy magyar utazóra*. In: *Uő: Tengerentuli történetek*, Budapest. 1915, 81–115. Hivatkozva Domaniczky Endre: *Egy szenvedélyes vadász, puská nélkül. Vojnich Oszkár barangolásai Ausztráliában és Óceániában*. In: *Természet és vadászat tudományos konferencia*. (Szerk.): Fekete-Mácsai Anetta – Leviczki Anita. Érd, 2023, 56–62, 61. (a továbbiakban Domaniczky 2023.)
- 51 Herczeg Ferenc: *Arcképkísérlet bajsai Vojnich Oszkarról*. Kézirat a Szabadkai Történelmi Levéltárban. Közli Székely 1980. 46. és szinte ugyanezzel a szövegváltozattal Polgárdy Géza: *Rendhagyó emlékezés egy rendkívüli emberre. Vojnich Oszkár, a világtjáró vadász*. In: *Földgömb*, 2005/8, 62–66., 66. Utóbbit hivatkozva Domaniczky 2023, 62.
- 52 Hg. F. 1914, 604.